

До проблеми дослідження та порівняння темпоральних лексико-семантичних полів в українській мові

Поняття часу є одним з основних понять, які ґрунтуються на життєвому досвіді людини. З часом пов'язане усе наше життя, він є одним з основних аспектів когнітивної системи кожного. Мова кожного народу має свої специфічні особливості, тому категорія часу дістає особливу репрезентацію в кожній мові.

В сфері художньої комунікації час постає як особлива форма відображення подій і хронологічних зв'язків між ними. Лінгвістичний аспект часових відносин не раз постає об'єктом пильної уваги дослідників англійської мови (Жалейко Р.А., Китаєва Е.М., Тураєва З.Я. та ін.), німецької мови (Москальська О.Н.) та інших мов, але в українській мові подібні спроби були обмеженими. Особливу практичну користь буде мати подібне дослідження з погляду зіставною лексичної семантики, за словами М.П.Кочергана "... визначення точно значення лексичних відповідників у зіставляваних мовах... має вихід на ряд інших, притому дуже вагомих проблем, таких як ступінь аналітичності (синтетичності мови, способи передачі емоційних значень, роль семантичних переносів у процесі номінації, залежність полісемії і омонімії від структури мови тощо, а все це в кінцевому результаті проектується на проблеми національно – мовної картини світу". (1, 3).

Звичайно, для об'єктивного зіставлення 2-х різних за структурою мов (англійської та української) жодна не може бути вибрана за основу, але цей спосіб доцільний у лінгводидактиці, тобто для практичних потреб навчання

іноземної мови (1, 5) і зіставлення лексичних темпоральних категорій в українській та англійській мовах особливу користь дадуть студентам, які вивчають іноземну мову та тим, хто вивчає українську як іноземну. Начальна потреба у оволодінні іноземною мовою зумовлена розвитком міжнаціональних відносин, діловому листуванні та інших контактах забезпечує належне розуміння думки того, хто цією іноземною мовою спілкується. Для цього потрібно розуміти і знати специфіку вираження одних і тих самих значень у різних мовах, тобто типи міжмовних відповідників (Однорівневі й різнорівневі, аналітичні й синтетичні), що дасть змогу не робити помилок, викликаних інтерференцією рідної мови.

Як відомо, різниця у визначенні часового дейкотичного центру зумовлюється типами мов – в українській мові довготу та безперервність дії характеризує дієслово в цілому, а в англійській мові складна система часових форм означає поєднання часу із часом мовлення. За цієї умови вживання темпоральних специфікаторів з дієсловами зумовлює зміну значення дієслівної форми. Наприклад, якщо в українській мові форми дієслова теперішнього часу вживаються з темпоральними специфікаторами майбутнього типу “вже, нині” вони передають значення найближчого майбутнього, з іншими детермінантами теперішнього в значенні майбутнього дієслово може передавати деяку невизначеність дії. Порівняйте: Завтра піду в кіно (звичайна дія). Завтра іду в кіно (незвичайна дія).

Деякими вченими (Бондаренко О.В. та ін.) категорія часу дієслова інтерпретується як граматичне ядро “функціонально-семантичної категорії темпоральності”, яка, крім часу дієслова, охоплює лексичні та синтаксичні засоби вираження часу (2, 49). В аспекті теорії функціонально-семантичного поля О.В.Бондаренко

лінгвістичний час постає як макрокатегорія, яка об'єднує 3 функціонально-семантичних поля: темпоральність, таксис, аспектуальність. Кожному із цих ФСП належить своя семантична ніша у різноманітних часових зв'язків та відношень.

ФСП таксису розуміється нами як поле, що передає характеристику впорядкованості реального часу і передбачає "відношення раніше-пізніше-одночасно". Значення таксису складається як мінімум з 2-х частин дій, між якими встановлені відношення передування, одночасності чи послідовності. Ядро ФСП темпоральності становить морфологічна категорія часу, в центрі ФСП таксису в українській мові знаходиться синтаксична категорія. Враховуючи це, доцільно здається така схема вираження темпоральних відносин:

- а) лексичні засоби (темпоральні прислівники та сполучники);
- б) фольклорні та фразеологічні засоби (фразеологічні одиниці, прислів'я та приказки);
- в) морфологічні засоби (часові форми дієслова, в тексті – зміна часової форми);
- г) синтаксичні засоби (відношення елементарних речень у складному).

При зіставленні слів категорії темпоральності (лексичні, фольклорні та фразеологічні засоби вираження темпоральних відносин) в українській та англійській мовах ми можемо константувати, що одиниці зіставлення характеризуються відношеннями включення, перетину і безеквівалентності. Але це твердження є надто загальним, нами було розпочато дослідження (фразеологічні засоби вираження темпоральних відносин) в українській та англійській мовах ми можемо константувати, що одиниці зіставлення характеризуються відношеннями включення, перетину і безеквівалентності. Але це твердження є надто

загальним, нами було розпочато дослідження фольклорних та фразеологічних засобів, як таких, що дають змогу відчувати красу та своєрідність мови, а для тих, хто її вивчає – можливість зрозуміти співвідношення об'єктивної дійсності, свідомості людини та мови. ФО особливо важко перекладаються на іноземну мову, характеризуються у зіставленні відношеннями еквівалентності. Як і інші засоби темпоральних відносин, вони мають свої особливості функціонування у мові. Це легко помітити у вживанні таких засобів “народного календаря”, де нерозривно сплелися церковні та світські погляди на життя. Результатом цього характерне сполучення імені угодника чи назви свята з прийменниками на - о які, як відомо, вимагають знахідного чи місцевого. Це пояснюється тим, що в таких сполученнях відсутні слова “день” чи “свято” у формі знахідного. Типовою є також заміна церковно-слов'янського імені народним (на Явдохи) і “контамінація” канонічного найменування свята (Петра Вериги замість “Покоління чесним веригам апостола Петра”) (3, 15).

Крім лексики народного календаря в українській мові існують різні пласти української фразеології, і ті, що генетично відносяться де термінів (кам'яний вік, архейська ера), і церковно-книжні вирази (страшна ніч, чистий четвер) й фразеологічні новоутворення (година пік).

Вивчення прикладів, подібних наведеним, та знаходження способів компенсації стануть наступною метою дослідження. Робота над лакунами яскраво виявляє семантичні і структурні відмінності мов. Так, в українській мові на семантичному рівні немає однослівних відповідників слова “fortnight” – “два тижні”, в англійській – “day and night” – “доба”, на структурному виникають невідповідності у перекладі абсолютного звороту типу: “Business disposed off...” та “Lessons over...”, перекладі складних герундіальних форм. Часто лакуни у цих мовах

компенсуються шляхом лексичних запозичень (пор. Англійське "weekend" та українське новоутворення уікенд).

Дослідження темпоральних лексико-семантичних полів в українській та англійській мовах зумовлюється ще й тим, що ці системи в обох мовах є давніми й відносно закритими, що має велику цінність для лінгвістичного аналізу. В процесі дослідження необхідним здається виявити слова категорії темпоральності в англійській та українській мові для зіставлення, дослідити семантичний об'єм цих слів, семантичні зв'язки між назвами точних та неточних часових понять та виробити основні принципи введення темпоральної лексики на уроках мови, щоб ті, хто вивчає мову, зрозуміли важливість часової концептуальної області в понятійній картині світу.

Анотація.

Виявленні семантичні та структурні відмінності мов, що допоможе не тільки у вивченні іноземної мови, а й у відтворенні понятійної картини світу.

Література.

Кочерган М.П. Зіставна лексична семантика: проблеми і методи дослідження // Мовознавство, 1996, № 2-3.

Русский язык. Энциклопедия. -М.- 1979.

Ермоленко С.С. Лінгвістичні аспекти взаємодії церковного та народного календарів і морфологічна концепція О.О.Потебні // Мовознавство, 1995, № 1.